

De Stadsduif (deel 2, slot) Kester Freriks

Niet alleen vogelschrijver Kester Freriks houdt een pleidooi voor Stadsduiven; zie de vorige aflevering in *De Gierzwaluw* van juni 2017. In het pas verschenen boek *De genialiteit van vogels* schenkt de Amerikaanse ornithologe Jennifer Ackerman de lezer een ode aan de duif.

FOTO: BEELDHOUWER VICTOR VOETS, BEELD STAAT IN BRUSSEL

Monument Aan de oorlogsduif

Bijna niemand die het weet, maar de Stadsduif is de eerste exotische vogel op de Amerikaanse kusten. „De verwilderde exemplaren die je in de Amerikaanse steden ziet, stammen af van ontsnapte postduiven die aan het begin van de zeventiende eeuw samen met Europese kolonisten per schip in Amerika arriveerden”, schrijft de Amerikaanse biologe en wetenschapster Jennifer Ackerman in *The Genius of Birds*, recent vertaald als *De genialiteit van vogels*.

In dit boek houdt ze een lofzang op duiven. Ook zij ontdekte dat de duiven een slechte naam hebben en ook zij begon van de weeromstuit duiven steeds ‘leuker’ te vinden: „Ze zijn misschien schuw en schrikken van nieuwe dingen, maar ze zijn ook strijdlustig en flexibel. Van dichtbij gezien glanzen hun kroppen met regenboogkleuren.”

Inderdaad, over de glans in groen, blauw, paars soms zelfs lila hebben we het nog niet gehad. Mannetjesduiven, de doffers, zetten hun krop op en maken diep koerende geluiden om vrouwtjesduiven, de duivinnen, te

verleiden. Tegelijkertijd spreiden ze daarbij hun staart en slepen ermee over de grond, om een duivin te imponeren. Wat in geen enkele officiële vogelgids als belangrijk kenmerk staat vermeld is de witte washuid op de snavel, rondom de neusgaten, van de vogel. Deze is zeer belangrijk, want hieraan kan de gezondheid afgelezen worden. Is de washuid nat en donker van kleur, dan is de vogel ziek. Is die daarentegen helderwit en droog, dan is dat een teken van gezondheid. Nog een ander belangrijk kenmerk van de duif is het poeder dat over het verenkleed ligt; alle duiven bezitten dit wat vette laagje dat de veren schoon en droog houdt.

Een natuurwaarnemer kan dit fenomeen van het poeder met eigen ogen aanschouwen. Duiven vliegen weleens tegen grote raampartijen of puin van glas.

FOTO: SITE HISTORIEK

Bus met postduiven in het noorden van Frankrijk, 1916

Daarop laten ze hun contouren in poedervorm achter. Van de gespreide vleugel kun je zelfs details ontwaren als de beide duimveertjes, de hand- en armpennen. En trouwens, het duivenoog is helderrood met minuscule lichtgele stippen erin. Van mijn postduiven bestudeerde ik de ogen, die altijd waakzaam zijn en alles lijken te zien. Het zijn net edelstenen. Ik verwonderde me erover dat deze duivenogen in staat waren zoveel te zien, dat duiven zich over land over vele honderden kilometers weten te oriënteren. Wat ziet een vogelooi?

Onderzoekers hebben enorm veel werk verricht, maar enkele zaken zijn nooit daadwerkelijk vastgesteld, zoals: hoe ziet een vogel de wereld? Hoe oriënteren vogels en in het bijzonder duiven zich?

Duiven in de stad lijden vaak aan kreupele en misvormde poten. In principe moet een duivenpootje rood zijn en, als je een duif in de hand hebt, warm aanvoelen. Ook dat is een teken van gezondheid. De kreupele duivenpootjes vinden hun oorzaak in de aanraking met tramdraden, scherpe obstakels in de stadsomgeving of 's zomers met het hete en bijna smeltende asfalt. Ik heb eens een duif waargenomen waarvan een poot geheel verstrikt was in een elastiekje, of anderszins verknoopt met rondslingerende rommel.

Al sinds de Oudheid fokt de mens met duiven en er zijn in de loop van de eeuwen

tientallen duivenrassen ontstaan. Er zijn sierrassen, zoals Tuimelaars, Paapduiven, Hoogvliegers, Trommelduiven en Pauwstaarten, die worden gekweekt op uiterlijk voor de show. Deze soorten komen zelden of nooit in verwilderde staat voor, dus die kan de onwetende vogelaar niet tegenkomen. Postduiven dienen een ander doel, namelijk de wedvlucht.

Volgens het gezaghebbende boek *The Pigeon* (1941), door Wendell Mitchell Levi, exploiteert de mens al achttien jaar het instinct van de postduif om huiswaarts te keren. Levi, een duivenliefhebber en wetenschapper, stond in de Eerste Wereldoorlog aan het hoofd van de duivensectie van het United States Army Signal Corps, het Amerikaanse Regiment Verbindingstroepen. Ik citeer nu Ackerman die een mooie uitspraak van Levi overneemt: „Overall waar de beschaving opbloeide, floreerde de duif, en hoe hoger de beschaving, des te groter meestal het respect voor de duif.”

Als we dit lineaire verband tussen beschaving en eerbied voor de duif op Nederland en de Nederlandse ornithologen toepassen, dan staat ‘onze’ vogelbeschaving zeer laag. Maar zo hard moeten we het maar niet spelen, en Levi’s boek is geschreven met de tijdgeest van de Tweede Wereldoorlog als achtergrond. Postduiven, waarvan de oorsprong te vinden is in de Rotsduif, zijn in de loop van de tijd als boodschappers ingezet. Elk boek over duiven, en niet alleen dat van Levi, roemt de heldhaftige vluchten van de *Columba livia*. In de Romeinse tijd brachten duiven al berichten van legeroverwinningen van het front naar de thuisbasis. Hierbij moeten we beseffen dat losgelaten duiven terugvliegen naar hun hok. Dat betekent dat de manschappen die belast zijn met de zorg voor duiven, deze meenemen in een mand of korf van de eigenaar en loslaten op de plek waar dat gewenst is. In een kokertje aan de poot is de boodschap bevestigd. Het persagentschap Reuters, gesticht door Paul Julius Reuter, is begonnen als postduivendienst tussen Aken en Brussel, om snel berichten over aandelenkoersen door te geven. Dit impliceert dat duiven die hun thuishok hebben in Brussel te Aken worden gelost en omgekeerd. Duiven vliegen dus niet heen en weer tussen beide plaatsen. Tijdens de wereldoorlogen werden duiven ingezet voor de snelle overdracht van gecodeerde berichten. Ook staken ze de vijandige linies over om nieuws over troepenbewegingen door te geven. Gevleugelde spionnen waren het met namen als Spike, Steady, The Colonel’s Lady. Levi weet te vertellen dat in zijn oorlogstijd (WO-I) als commandant van het Amerikaanse Postduivenregiment er ruim vijftigduizend duiven in dienst waren.

Het reis- en oriëntatievermogen van de postduif is ongekend en wie daar liefde en aandacht voor bezit, kan zich verheugen in een grote rijkdom. Als ik dan door Amsterdam fiets en duiven zie liggen, doodgereden terwijl ze aten van het voedsel dat mensen over straat gooien, dan wordt het me droef te moede. De oriëntatie blijft een boeiend onderwerp en dat raadsel is, ondanks alle inzet van wetenschappelijke onderzoek, nog steeds niet opgelost. „Over bekend terrein naar een vertrouwde locatie terugkeren is één ding, ‘true navigation’, oftewel een ‘ware koers’ kunnen uitzetten, is nog wel iets anders. Dit behelst het vermogen om op een onbekende plek de juiste richting naar een bepaald doel te kiezen louter op basis van ter plekke aanwezige indicatoren, en dus niet indicatoren die je vergaard hebt doordat je

Duif in de paleistuin van Trier

FOTO: ROBERT HEEMSKERK

de route al eerder hebt gevolgen,” schrijft Ackerman.

De mens gebruikt hiervoor technologie, zoals gps en software, die ons vertelt waar we ons bevinden én waar we heen moeten. De conclusie van Ackerman is boeiend: „Vogels lijken te beschikken over een intern positioneringssysteem dat mogelijk net als gps de hele wereld bestrijkt.” Oriëntatie heeft de vorm van een tweetraps-strategie: er is de kaart en er is het kompas. De kaart vertelt ons waar we zijn, het kompas vertelt ons welke richting we moeten kiezen. Dat duiven dat ogenschijnlijk moeiteloos kunnen, wekt grote verbazing en dwingt bewondering af.

Het is een onverwacht plezier in Ackermans boek een ode aan de duif te lezen. Dit betekent dat deze vogels nog altijd de vogelliefhebbers weten te boeien. Kijken we nog even naar de Stadsduif om enkele interessante details te noteren. In de tijd dat de duivinnen de eieren moeten gaan leggen, meestal twee, lopen de mannetjesduiven onophoudelijk achter de vrouwtjes aan. Als om

het vrouwtje te dwingen het nest te gaan bezoeken. Dit gedrag ken ik niet van andere vogels. Waarom zou het vrouwtje niet alvast op het nest gaan zitten en waarom zijn de mannetjes in dit opjagen zo vasthoudend? Kennelijk hoort dit bij het nestritueel. Het nest van een duif bestaat trouwens uit niets anders dan wat bij elkaar gesleepte takken, dat is alles. Dat heeft de duif met meer rotsbewoners gemeen, bijvoorbeeld de Slechtvalk. Nu komen we op een laatste aspect, de biotoop. Stadsduiven nemen genoeg met de allereenvoudigste plaatsen in een bebouwde omgeving. Een ultrasmaal-

le richel, een hoekje in de daklijst, een goot of vensterbank met een kleine opstaande rand: het is allemaal meer dan voldoende. Gebouwen en huizen zoals in de binnensteden bieden volop nestgelegenheid. Het Paleis op de Dam bijvoorbeeld met zijn nissen en richels is voor een Stadsduif als een gedroomde nest- en overnachtingsplek. Niet voor niets trekken deze vogels de stad in. Ik citeer graag nog eens Ackerman, omdat zij in haar 'defense of the pigeon', haar verdediging van de duif, getuigt van verfijnd opmerkingsvermogen: „De mondaine duiven die ik zie wandelen heel wat af, met hun gedrongen lijven voortschommelend als eenden en soms met hoge borst en vinnige parapetjes rondstappend als soldaatjes. Ze lijken niet graag in bomen te zitten en beparelen in plaats daarvan onze telefoondraden met hun mollige lijven, of kruipen weg in architectonische hoeken en gaten, de kapitelen, steunmuren, liggers, consoles en klauwstukken van stadsbruggen en -gebouwen, hun staarten verticaal tegen de muur geplet. Die voorliefde voor krappe randjes heeft me altijd merkwaardig toegeschenen, en oncomfortabel bovendien.”

Nu, oncomfortabel is het zeker niet, gezien het gemak waarmee duiven in de stadse omgeving verblijven en het aantal jongen dat ze groot brengen, soms wel vier legsels van twee eieren per broedseizoen. In zachte winters leggen de vrouwtjes al eind februari of begin maart het eerste ei, en ze kunnen doorgaan tot in september.

Stadsduiven bestuderen is dankbaar werk. Neem de tijd naar een brug te kijken die opengaat, en bijna altijd bevinden zich duiven in het stalen rasterwerk onder het wegdek. De Scharrebruggen aan het Kadisplein herbergt tal van duiven. Gaat de brug open, dan tonen ze zich en sluit de brug weer, dan verdwijnen ze onder het wegdek. Het verkeer raast eroverheen en daar, tussen al die stalen T-constructies, leven de duiven comfortabel. Kijk eens hoe duiven foerageren. In de tijd dat de iepen langs de grachten hun kleine zaden laten vallen, voeden ze zich ermee. Ze leven in het najaar van de bessendragende struiken in de stad. En voorts van alles wat de mens weggooit. Hun eetgewoonte is opmerkelijk, bijvoorbeeld van een stuk brood: ze pikken het op en proberen al schuddend met de kop er een brokje vanaf te plukken. In tegenstelling tot een Kraai zal een duif nooit zijn pootje op het stuk brood zetten om het tegen te houden. Dat hebben ze kennelijk niet geleerd, in de hele evolutie van zaadetende Rotsduif naar broodetende Stadsduif niet. Het is ook sociaal gedrag: alle andere duiven genieten mee van de maaltijd die de ander zo om zich heen gooit. Vanaf het stadsterras is het bestuderen van het gedrag van duiven en het kijken naar de 'slagen' in hun kleuren, van grijsblauw tot diepzwart, een boeiende ornithologische tijdsbesteding.

Ackerman, Jennifer, De genialiteit van vogels. Vertaald door Hanneke Bos. Uitg. Prometheus, Amsterdam 2017.

Levi, Wendell Mitchell, The Pigeon, Columbia, South-Carolina (USA), 1941

Broedvogels van de Wilmkebreepolder *Tom Jongeling*

De Wilmkebreepolder in Amsterdam-Noord is het laatst overgebleven gebied binnen de ring A10 waar nog het agrarische bedrijf wordt uitgeoefend. Dankzij de extensieve beweiding, het agrarische natuurbeheer, en de vochtige kleibodem is de polder erg aantrekkelijk als broedgebied voor weidevogels. De polder ligt een beetje verstopt achter de huizen in de wijk Kadoelen, maar vanaf de hoge Landsmeerderdijk heb je een vrij uitzicht over het gehele gebied. Genoeg reden om er een kijkje te gaan nemen!

Historie van de Wilmkebreepolder

Veel Amsterdammers zijn nauwelijks bekend met de historie van Amsterdam boven het IJ. Dit is niet zo verwonderlijk want Noord gold jarenlang als het slechtst bereikbare deel van de stad, een stadsdeel bovendien waar je als stedeling weinig tot niets te zoeken had. Maar daar komt nu verandering in: de noordelijke IJ-oever wordt ontwikkeld en krijgt een stedelijke allure, de noord-zuid metrolijn is bijna klaar, en er worden plannen gemaakt om nieuwe brug- en tunnelverbindingen tussen Noord en de 'stad' te maken. Toch zal het landelijke karakter van Noord niet geheel verdwijnen.

FOTO: ROEIJ BOS

Aankomst Grutto in de lente van 2017